

עתיד הצעירים באירופה ובישראל: הדרה חברתית ואיכות הדמוקרטיה

ציבור הצעירים על יוקר המחיה, בדגש על מחירי הדיור וקרא לשינוי סדרי עדיפויות. מסתיו 2013, החל השיח הציבורי לעסוק רבות בתופעת "ירידת" ישראלים צעירים מהארץ בחיפושם אחר הזדמנויות כלכליות ותנאי מחייה טובים יותר.

מסקר שנערך במרכזי צעירים על ידי "הג'וינט" ב-2010, עולה כי 77% מהצעירים חושבים כי מדינת ישראל אינה קשובה למצוקותיהם ואינה מסייעת להם במידה מספקת. 62% מהם חושבים כי הפערים החברתיים בישראל רק יגדלו. 84% מהצעירים סבורים כי המדינה אינה פועלת מספיק כדי לעזור לזוגות צעירים בתחום הדיור וכ-40% פסימיים לגבי סיכויים לרכוש דירה בעשור השנים הקרובות. אולי כפועל יוצא מנתונים אלה, אחד מתוך שלושה צעירים השיב כי אינו רואה בהכרח את עתידו בארץ.

ניכר כי חלקים גדולים מציבור הצעירים חשים במידה לא מועטה כי המדינה נכשלה בדאגה לעתידם. על אף יישום המסלול המצופה מהם; תרומה למדינה באמצעות שירות צבאי/שירות לאומי-אזרחי ולאחר מכן רכישת השכלה גבוהה, אופקם הכלכלי כלוט בערפל.

נקודת מבט אירופאית:

הבחירות האירופיות של מאי 2014 התאפיינו בעלייה חסרת תקדים של קולות שניתנו למפלגות ימין ואנטי-אינטגרציה כמעט בכל מדינות החברות. אבל זו לא היתה תוצאה מקרית. בשנים שקדמו לבחירות, אירופאים התמודדו עם מבחנים רבים של סולידריות - ולעתים קרובות לא הצליחו לספק את הסחורה. דבר זה מתבטא ברגשות אנטי-הגירה ואנטי-מיעוטים, המתועדים בכל רחבי אירופה, בין אם זה נגד פליטים מחו"ל או נגד אזרחים אירופיים שהם מוסלמים, יהודים, או בני הרומה והסינטי. אולם הסולידריות נבחנת גם בין הצפון והדרום של אירופה. בשום נושא זה לא היה ברור יותר מאשר ביחס למה שקרוי משבר האירו שבו גופי האיחוד האירופי וממשלות בחלק הצפוני של אזור האירו, במיוחד בגרמניה שהינה תחנת הכוח הכלכלית והפוליטית של אירופה, דרשו מממשלות אירופאיות צעדי צנע קשים בעיקר מממשלות דרום אירופה באתונה, ליסבון, מדריד, ורומא. רבים בדרום הבינו שהכללות שלהן איכשהו היו צריכים להתאים עצמן, אך ציפו ליותר סולידריות מהצפון, לא רק במונחים פיסקליים. נראה כי בצפון פנו שוב ושוב לאנשים וממשלות באזורים הים-תיכוניים של האיחוד האירופי בעניין זה. הצעירים בדרום אירופה הושפעו בעיקר מהתפתחויות אלה. אבטלת צעירים עלתה בצורה חדה בין השנים 2007 ו-2013, מ-17% לכמעט 60% ביוון, מ-23% לכמעט 55% בספרד. המצב חמור עוד יותר כאשר נתוני תעסוקה נכנסים למשחק. בעוד בשנת 2007 24% מהאוכלוסייה הצעירה של יוון (בני 15-24) היו מועסקים, בשנת 2013 היו פעילים בשוק העבודה רק מחצית ממספר זה. בספרד נתון זה ירד מ-39% ל-17% ואילו באיטליה ירד מ-25% ל-16% (Mitchell 2014).

החדשות הטובות בתוך מה שנראה כמנהרה כלכלית של חושך היא שעל אף תחזית קודרת זו, צעירים אירופים אינם פונים בהמוניהם למפלגות ימין המציעים פתרונות קלים (ודוחים מבחינה מוסרית) לבעיות מורכבות. עם זאת, עלייתן של מפלגות אלה קשורה לתחושה כללית של משבר שגם

נערך על ידי פרופ' שטפן שטטר, ד"ר רובי נתנזון, איתמר גזלה ובסטיאן סנדהארט

נקודת מבט ישראלית:

אוכלוסיית הצעירים היא המנוע המרכזי התורם לצמיחת המשק הישראלי. בהיבטים הכלכליים, החינוכיים, החברתיים, האקדמיים והציבוריים. מדינת ישראל מאופיינת בשיעור גבוה של צעירים ביחס לאירופה. לפי הגדרת ה-OECD (גילאי 15-24), עמד שיעור הצעירים בישראל על 15.2% בשנת 2012 לעומת שיעור ממוצע של 13.3% במדינות ה-OECD.

חלקים נרחבים מציבור הצעירים בישראל חשים במידה כי המדינה נכשלה בדאגה לעתידם וכי על אף תרומתם, מילוי חובותיהם הציבוריים ויישום המסלול האקדמי והמקצועי המתבקש, אופקם הכלכלי אינו מובטח. הצעירים במדינות אירופה גם כן עוברים אתגרים לא פשוטים, על כך יורחב בהמשך המסמך, ולכן הוחלט לקיים סמינר של IEPN בורשה בנושא "עתיד הצעירים באירופה ובישראל" על מנת לזהות אתגרים אלו ולהציע צעדי מדיניות שיעזרו לצעירים לצלוח אותם.

ההמחשה הטובה ביותר לקשיי הקיום של הצעירים והשחיקה בשכרם הריאלי (כמו של מרבית האוכלוסייה) נעוצה בעליית מחירי הנדל"ן והדיוור. בנוסף, קשיים אלו נוספים מלווים גם את אוכלוסיית הסטודנטים בישראל כאשר רבים נתקלים בקושי לממן את לימודיהם וקיומם, ומשסיימו את לימודיהם, מתקשים במציאת תעסוקה ראויה הרלוונטית לתחומם. בעוד שברבות מן המדינות באירופה החלוקה בין מסלולים עיוניים למסלולי הכשרה מקצועית הינה שווה ואף יותר מכך, בארץ אפשרות זו היא זניחה. תמצית הבעיה של החינוך המקצועי בישראל היום הינה החסך באוכלוסייה הסבורה שחינוך כזה רצוי לה, ומנגד קיים מחסור בבתי ספר מקצועיים איכותיים.

מחקר של חטיבת המחקר של בנק ישראל עולה כי למשפחות צעירות עובדות הכנסות נמוכות ביחס להכנסתן הממוצעת במשך חייהן ורמת הוצאות גבוהה. משום כך מקובל ברוב אירופה לסייע למשפחות כאלה באמצעות הטבות מס, קצבאות ילדים, שירותים מסובסדים והטבות נוספות. בישראל, הסיוע למשפחות צעירות עובדות נמוך משמעותית מהרמה הנפוצה באירופה. על כן, כותבי המחקר ממליצים, שעל פי סימולציה של הגדלת ההטבה הממוצעת למשפחות עם ילדים צעירים לזו הנפוצה במדינות האחרות ב-OECD, תוך העלאת שיעורי מס ההכנסה למשפחות מבוגרות יותר כך שהמדיניות תהיה מאוזנת תקציבית - ולאורך זמן גם ברמת הכנסות הפרט - ניתן להגדיל משמעותית את התועלת של האוכלוסייה בזכות החלקת התצרוכת על פני מחזור החיים של המשפחה.

השירותים הניתנים היום לצעירים בישראל מקורם ממגוון גופים שאינם מתואמים ביניהם ופועלים במסגרת מצומצמת בסוגיות נקודתיות וסקטוראליות. כתוצאה מכך, לא קיימת היום בישראל מדיניות מכוונת וכוללת לטיפול בצעירים לטווח הארוך. כמו כן, ממשלות ישראל לא השכילו לגבש מדיניות ממשלתית כוללת לסייע לצעירים ולקבוצות אוכלוסייה נזקקות בהשגת דירה או אף מיתון התנודתיות במחירי הדיור. אופק כלכלי לצעירים: בימי המחאה החברתית של קיץ 2011, זעק

האיחוד האירופי, אשר התייחסו במשותף עם נציגים מישראל לאתגרים החברתיים, הכלכליים והפוליטיים שנוצרו בעקבות משברים כלכליים, הדרה חברתית והעלייה של הימין הקיצוני.

רשימת קריאה

Mitchell, Jo 2014: Youth unemployment figures understate the true impact of the European crisis, Brussels: Foundation of European Progressive Studies.
Polakowski, Michal 2012: Youth Unemployment in Poland, Berlin: Friedrich-Ebert-Stiftung.

מתבטאת בשינויים הדרמטיים האלה במצב הצעירים באירופה, בפרט בדרום האיחוד. על הרקע הזה, ה-IEPN ארגן סמינר מעמיק בוורשה שבו נבחנו מצבם של הצעירים באירופה ובישראל במבט השוואתי. בעוד פולין, בפרט, ומרכז ומזרח אירופה בכלל, סבלו פחות מהמשבר הכלכלי, אבטלת צעירים היא בעיה מרכזית גם שם (Polakowski 2013) כמו גם עלייתן של תנועות ימין, ובכלל זה עלייתן לעמדות ממשלתיות בכירות כמו בהונגריה.

הסמינר בוורשה נערך ב-2-3.07.2014 ואורגן במשותף על ידי ה-IEPN, המשרד הפולני של קרן פרידריך אברט (Friedrich-Ebert-Stiftung) ומשרד ורשה של המרכז ליחסים בינלאומיים (Warsaw-based Centre for International Relations). הסמינר הפגיש בין חוקרים, פעילים חברתיים צעירים ומקבלי החלטות מפולין, כמו גם מהצפון והדרום של

קמפיין המחאה 2011 - מאזן רטרואספקטיבי

על מומנטום, בגישור על פני אינטרסים אידיאולוגיים, אתניים ומעמדיים מנוגדים, ובקביעת אתגר משמעותי ובר קיימא לאידיאולוגיה ומדיניות קוואזי-ניאו-ליברלית ממשלתית דומיננטית. בה בעת, הוא הצליח באופן משמעותי, יותר ממה שמקבל קרדיט עבורו, בשני מישורים קריטיים לעתידה של הדמוקרטיה הישראלית: הראשון, הוא עזר להפוך את סולם העדיפויות הציבורי, כך שעכשיו, הנושאים החברתיים והכלכליים נמצאים בראש, ומחליפים את הנושאים הביטחוניים והצבאיים שהיו הדומיננטיים ביותר בעבר. שנית, הוא קידם ונתן ביטוי לדרישה העממית לשקיפות ואחריות רבה יותר מצד הממשלה. יתר המסמך ירחיב על מאזן זה. לפני שאתייחס באריכות לפרטי ההערכה לעיל, חשוב לספק מידע רקע למי שלא מכיר היטב את המקרה הישראלי:

ההיבט הכלכלי: כאשר פרץ קמפיין המחאה, האינדיקטורים המאקרו כלכליים הלאומיים של ישראל היו (ועודם) חיוביים באופן מרשים. על פי האינדיקטורים הרגילים, הכלכלה הישראלית תפקדה היטב בזמן שמדינות מפותחות ומתפתחות אחרות בהם מחאות צברו תאוצה באותו הזמן נלחמו עם ההשלכות כלכליות העגומות של המשבר שלאחר 2008. לדוגמא, רמת אבטלה בישראל הייתה רק כ-7%, הגרעון הלאומי היה סביר על פי אמות מידה מקובלות, והת"ג לנפש עמד סביב \$ 31,000. שיעור הצמיחה הלאומי של המשק גם כן היה מבטיח: מעל 4.5%. ובכל זאת, אי השוויון והפערים בהכנסות הפכו ברורים יותר ויותר ותחושת הקיפוח היחסי העמיקה. האחרון היה מונע על ידי מודעות גוברת - בעיקר של ישראלים בשנות ה-20 המאוחרות שלהם, שנות ה-30 ושנות ה-40 המוקדמות בקרב המעמד הבינוני, חילוני, עירוני, משכיל ומועסק - שלא רק שיוקר המחיה הפך באופן בלתי נסבל לגבוה יותר מההכנסות שלהם, אלא שסיכוייהם לסגירת הפער הזה בעתיד הנראה לעין היו מינימאליים. הנושאים הבורערים ביותר היו אז עלויות דיור, גז, מזון (עליות מחירי גבינת הקוטג' הפופולארית הפכה באופן סמלי לאחת מהזירות העיקריות של המחאה). צעירים אלו, שבבוא העת, היוו את עמוד השדרה של אירועי המחאה השונים, הבינו שבפעם הראשונה בהיסטוריה הקצרה יחסית של המדינה, כקבוצת גיל, מצבם הכלכלי ייעשה גרוע יותר מבחינה כלכלית מאשר הדור של הוריהם¹. כך למשל, הסיכויים של בני הדור הצעיר מהמעמד הבינוני לרכישת דירה בחלק המרכזי של המדינה היו קרובים לאפס בעוד שכמעט כל חברי הדור של הוריהם "עשו" את זה. הפער בין מדדי המאקרו האובייקטיביים החיוביים שהוצגו על ידי הממשלה כראיה למדיניותה המוצלחת, לבין התחושה הסובייקטיבית של עמידה מול מובי סתם כלכלי היווה את הזרז העיקרי להתפרצות המחאה.

ההיבט הקוגניטיבי: למרות הקיפאון במשא והמתן בין ישראל לפלסטנים והתפיסה הרווחת כי השלום לא נראה באופק, התחושה הייתה שהביטחון הלאומי היה במצב טוב. במילים אחרות, האיומים הצבאיים החיצוניים נחשבו באופן נרחב כנמצאים "תחת שליטה": האינתיפאדה הפלסטינית

פרופ' תמר הרמן האוניברסיטה הפתוחה והמכון הישראלי לדמוקרטיה

ב-14 ביולי 2014, האומה הצרפתית, יחד עם אנשים אחרים רבים ברחבי העולם, חגגו בשמחה את יום השנה ה-225 של המהפכה הצרפתית. באותו המועד ממש, חלק מן הישראלים וגם התקשורת ציינו, ברגשות מעורבים, את יום השנה השלישי לפרוץ אי שביעות הרצון החברתי והכלכלי המכונה גם "מחאת אוהלים". ב-14 ביולי 2011 חוסר שביעות רצון חברתי וכלכלי סמוי פרץ אל פני השטח בישראל ולבש צורה של מסע מחאת רחוב עממית חסרת תקדים.

ברור לכל ששני האירועים אינם ניתנים להשוואה מבחינת משמעותם, עוצמתם והשלכותיהם. המהפכה הצרפתית שינתה את הדרך בה אנשים נמשלים בעולם, בעוד המחאה הישראלית של קיץ 2011 השאירה רק כמה שריטות על סדר היום הציבורי של מדינה קטנה בזמן ש- לפחות עד כה - המבנה הפוליטי נותר פחות או יותר ללא שינוי. עם זאת, מן ראוי להזכיר את שני אירועים באותה הנשימה, כי מורשתו של הראשון עיצבה, בכמה מובנים חשובים, את סדר יומו של האחרון והציפיות ממנו. אין זה מקרה שתאריך ה-14 ביולי, לא יום לפני או יום אחרי, היה התאריך שנבחר על ידי יוזמת המהלך, אישה צעירה מהמעמד הבינוני, עורכת סרטים בשנות העשרים המאוחרות שלה, להוציא קריאה באמצעות רשת הפייסבוק לחברים ועמיתים להצטרף אליה באוהל שהקימה בשדרות רוטשילד, אחד הרחובות הראשיים של תל אביב, במחאה על מחירי הדיור (רק בשלב מאוחר יותר סדר היום של הקמפיין הורחב וכלל בעיות חברתיות וכלכליות אחרות).

למעשה, לא רק המהפכה הצרפתית שימשה כמודל לחיקוי רחני לקמפיין ישראלי רחב זה נגד הממשלה. אירועים שהתרחשו במדינות אחרות שימשו גם הם כמודל לחיקוי. לאחר מספר שנים שבהן נדמה שצורת המחאה איבדה את כוח משיכתה ויעילותה ברחבי העולם, בסוף העשור הראשון של שנות ה-2000 נחזו התפרצויות מסיביות של תסיסה חברתית בארה"ב, ספרד, יוון ומקומות אחרים, כולל אלה הנמצאים ממש מעבר לפינה מתל אביב, בכיכר תחריר בקהיר ובמדינות ערביות אחרות, שלעתים קרובות גרמו למשטרים אוטוקרטיים ליפול. בכל מדינה הסיבות והגורמים להתגברות אי שביעות רצונם של האנשים היו שונות במקצת. עם זאת החוט המקשר בין כל המהלכים הללו יכול להיות נעוץ במהפכה הצרפתית שהולידה ויצרה משמעות למושג חדש של אזרחות והשקיעה בו רשימה של זכויות (כמו גם חובות). זה גם נתן אמון בייזום מרד עממי נגד שליטים ליגטימיים שלא הוכיחו את עצמם ולא נתנו דין וחשבון אחראי וקשוב לגוף הריבוי - הציבור. אמנם, לא המהפכה הצרפתית ולא המרד בכיכר תחריר המצרית הוכרו בגלוי ב-2011 בישראל כתקדימים רלוונטיים; יחד עם זאת מורשתם הדמוקרטית שימשה כ"מסגרת הקוגניטיבית" לעשייה המקומית שנידונה להלן.

כפי שהוזכר בקצרה לעיל, בדיעבד, נראה כי ההישגים של המחאה הישראלית 2011 היו מוגבלים, אם כי לא מינימאליים כפי שטוענים לעתים קרובות כמה משתתפים ותומכים מאוכזבים, כמו גם חלק מהמבקרים. מסמך זה טוען כי הקמפיין לא היה מוצלח בשלושה מישורים: בשמירה

1 Zeev Rosenhek & Michael Shalev (2013). The political economy of Israel's 'social justice' protests: a class and generational analysis. Contemporary Social Science: Journal of the Academy of Social Sciences. <http://dx.doi.org/10.1080/21582041.2013.851405>

מפלגות המיינסטרים והפכו לפוליטיקאים מקצועיים. ללא מנהיגים ועם חסידים מעטים מסביב, ברור מדוע הקמפיין התפוגג מכל בחינה מעשית, והתיר אחריו טעם מר.

כסוכים פנימיים

נקודת המוצא של המחאה של 2011 הייתה שהיה זה קמפיין של "העם נגד הממשלה". בהתבסס על עמדה זו, נעשו מאמצים לייצר סולידריות עממית מקיפה או לפחות רשימה מוסכמת של דרישות. אולם, תוך כמה שבועות התברר כי האינטרסים הכלכליים והחברתיים של המגזרים הציבוריים השונים שהיו לכאורה מיוצגים על ידי הקמפיין היו רחוקים מלהיות שלמים. לדוגמה, המפגינים הישראליים היהודים הגדירו את האינטרסים שלהם ואת מטרותיהם בדרך שונה באופן מהותי מכפי שהערבים הישראליים הגדירו והעובדה שהרגישו לא רצויים. קונפליקטים דומים התפתחו בין מה שנקרא המרכז (היהודי) והפרפריה, בין המעמד הבינוני ועובדי צווארון כחול, בין המתנחלים שחלקם היו מעוניינים להצטרף לשורות מנהיגי המחאה, שברמת הפרט היו שייכים לקבוצת השמאל הפוליטי, למרות שהם התנהגו כאילו זה היה משחק א-פוליטי וכן הלאה. בנוסף, התברר גם פער דורות בין החברים בגיל העמידה של המעמד הבינוני שכבר מחזיקים בבעלותם דירות וביקשו להרוויח מההשקעה שלהם לבין הדור של ילדיהם, שוכרי הדירות, שהציגו אותם כרודפי בצע. תוך זמן קצר התברר כי יותר מאשר להיות "העם נגד הממשלה", הסכסוך האמיתי היה בין האנשים. עם בסיס סולידריות מינימאלי וכמה אינטרסים משותפים, הסיכויים של כל קמפיין להמריא הם דלים, וקמפיין זה לא היה יוצא דופן.

עמימות אידיאולוגית

במאמצם לצרף למחאה כמה שיותר אנשים, המנהיגים הצעירים וחסרי ניסיון של הקמפיין ניסו להסתפק בהתמקדות בליקוי הממשלה בלבד ללא הצעת פתרונות בשום צורה לדילמות הכלכליות כבדות המשקל שהם עצמם העלו. "אנחנו לא מומחים, אנו רק מעלים את השאלות ומצביעים על הבעיות" הם אמרו לא פעם והתעקשו כי מדובר בעידן חדש עם חוקים חדשים של המשחק. מאמצים שנעשו על ידי פעילים ומומחים מנוסים ולרוב מבוגרים יותר, על מנת לשכנע אותם שעמדה כזו היא אסטרטגיית הבסה עצמית, נפלו על אוזניים ערלות.

אכן, הרצון להיות מזהה כא-פוליטי והסירוב להציע פתרונות מפורטים לבעיות שהועלו לא היו משכנעים מאוד והשאירו מקום רב לפרשנות חיצונית. לפיכך, הרטוריקה החברתית שלהם נראית "ורדרדה" בעיניהם של רבים, במיוחד כשהמהלך זכה לשבחים ונתמך על ידי אינטלקטואלים ואנשי אקדמיה רבים הידועים באידיאולוגיה הסוציאליסטית שלהם. ברגע שהמחאה הייתה נגועה בצבע פוליטי זה, חלקים גדולים בציבור הישראלי הפכו מנוכרים ממנו, וכך היו, כמובן, גם אלה שהאינטרסים שלם היו בסכנה אם מטרת המחאה היו מושגות, החל מהאוליגרכים העשירים ביותר ועד לאנשי המעמד הבינוני שמחזיקים בבעלותם דירה אחת או שתיים להשכרה. מצד שני, פעילי השמאל הרדיקלים ראו בהשקפת העולם המעורפלת שהועלתה על ידי מנהיגי המחאה כאינדיקציה לחוסר המחויבות שלהם, ואולי אף כמסווה למנטליות בורגנית. כך או כך, העמימות האידיאולוגית המוצהרת חזרה כבומרנג והביאה בסופו של יום לתוצאה ההפוכה מזו שקיוו להשיג.

למרות שלושת החסרונות האמורות לעיל, היו למחאה של 2011 כמה הישגים משמעותיים, אשר שיפרו את הדמוקרטיה הישראלית באופן משמעותי.

השנייה הסתיימה ובגלל המהומה של האביב הערבי, המדינות השכנות היו מוטרדות הרבה יותר בענייני הפנים שלהם מאשר בקיומה של ישראל או בכיבוש המתמשך של השטחים הפלסטיניים. במילים אחרות, בתקופות של סכסוך חיצוני פעיל ישראלים לא "מרשים לעצמם" להתמקד בבעיות פנים, המצב הנוכחי סיפק חלון הזדמנויות לבעיות החברתיות והכלכליות והביא אותן לקדמת הבמה. בתיאוריית התנועות החברתיות מצב כזה מתואר כ"מבנה פתוח של הזדמנויות פוליטיות".

ההיבט הפוליטי: בעוד ברמה הקוגניטיבית מבנה ההזדמנויות הפוליטיות היה פתוח יחסית, זה היה הרבה פחות מכך במישור הפוליטי, שבו לא הייתה אופוזיציה אמיתית - מימין או משמאל - לממשלה המכהנת, בראשותו של נתניהו ומפלגת הליכוד. יש לזכור כי בשנת 2011 השמאל הישראלי כבר היה באנדרלמוסיה במונחים של האטרקטיביות שלה לציבור ובקושי הייתה יכולה להציע כל תמיכה לקמפיין המחאה ללא "זיהום" תדמיתה. מפלגות המרכז אמנם שאפו להחליף את השלטון; עם זאת הם היו מאוד זהירים שלא להתעמת ראש בראש עם המגזרים העשירים של החברה ולכן נמנעו מלהתחייב לאמץ את מטרות המחאה. מנהיגי המחאה, יש לציין, היו מאוד זהירים (יש שיטענו - זהירים מדי) שלא לייחס זהות פוליטית למשימתם ופעלו מחוץ לזירה הפוליטית. על הרקע הזה אציג כעת את מאזן המחאה.

חסרונות

הרגשות המעורבים המלווים עם האופן שבו נזכרת המחאה הם תוצאה של העובדה שהיא לא עמדה בציפיות של המשתתפים והתומכים בשלושה מובנים חשובים מאוד:

תוחלת חיים קצרה

גלי מחאה ידועים בתוחלת החיים הקצרה שלהם. ברוב המקרים הם אורכים ימים, שבועות או, לכל היותר, חודשים. לעיתים הם מופיעים שוב כמה חודשים או כמה שנים מאוחר יותר. זו הסיבה לכך שאנליסטים מסוימים של תנועות חברתיות נוהגים להשוות את דפוס ההתנהגות שלהם לשחיית לווייתן - למעלה ולמטה על פני הים. רק כאשר הם מפתחים אגנדה ותכנית אסטרטגית ברורה, מגייסים את המשאבים הקריטיים ולא מיורטטים מיד על ידי המדינה, הם יוכלו לשרוד זמן רב יותר. המחאה הישראלית של 2011 לא עמדה בסף מינימלי זה. הקיץ בישראל הוא עונה טובה לבלוי בחוץ, לדיון בנושאים בעלי עניין ציבורי ולארגון תהלוכות רחוב ענקיות. זה הפך להיות אפילו מפתה יותר כאשר עיריית תל אביב סיפקה את שטח המאהל יחד עם שירותי ניקוי רציניים, השכנים נתנו לשוכני המאהל להתקלח בדירות הסמוכות, מסעדות שלחו להם כמויות גדולות של מזון חינם וחברים ובני משפחה הגיעו כדי לתמוך בעניין. במידה מסוימת, היו אלה נסיבות נוחות (מדי) שמנעו מן המחאה את ההתנסות בחיכוך עם הסביבה אשר הכרחית על מנת שתמשיך להתקיים. לאחר חודשיים, כשעונת הקיץ התקרבה לסיימה, החגים היהודיים עמדו בפתח ושנת הלימודים החלה, אנשים פשוט ארזו וחזרו לביתם. נסיגה זו נעשתה קלה יותר על ידי כך שהממשלה מינתה ועדה לבחינת הסוגיות שהועלו על ידי המפגינים ולהציע סדר יום מתוקן שיתייחס לתלונות החברתיות והכלכליות שהועלו על ידם. סיבה נוספת לתוחלת החיים הקצרה של המחאה הייתה העובדה שהמעגל הפנימי של מנהיגי המחאה נמחץ לחתיכות: חלקם הפכו להיות מאוד מדוכדכים וחזרו לחיי היומיום שלהם. אחרים הקצינו את השקפת עולמם והחליטו להשקיע את האנרגיות שלהם בפעילות בוטה יותר נגד הממשלה. אחרים הצטרפו אל

הישגים

בפוליטיקה ארצית ומקומית ובעשייה חברתית גדלה באופן משמעותי בעקבות הניסיון של 2011.

קידום שקיפות ואחריות (Accountability)

למילה Accountability אין מקבילה אמיתית בשפה העברית. יש הטוענים כי חסר לשוני זה משקף חוסר דמוקרטי בתרבות הפוליטית הלאומית - הנבחרים, שלא לדבר על נושאי משרת מועמד, פשוט לא מרגישים Accountable (תיקרא מעתה והלאה אחריות) לציבור הבוחרים שלהם. יש להודות, במשך השנים הציבור קיבל מצב דברים זה כנתון. שיטת הבחירות הנוכחית שבה כל המדינה היא מחוז אחד תרמה באופן משמעותי למחסור זה. כפי שצוין לעיל, מנהיגי המחאה לא קראו לשינוי מבני במערכת. אולם הם לעתים קרובות התייחסו לצורך הדחוף לקדם אחריות, שקיפות וערכים דמוקרטיים. מודעות זו התבטאה בהתחלה באופן נאיבי למדי כאשר כמה דמויות מרכזיות במחאה, כשהוזמנו לפגוש את ראש הממשלה נתניהו, דרשו שהדין יועבר בשידור חי. דרישה זו זכתה ללעג נרחב באותו הזמן על ידי מומחים, עיתונאים ופוליטיקאים ואכן נדחתה על ידי משרד ראש הממשלה. עם זאת, זו יזמה דיון רציני על הזכות הדמוקרטית של הציבור לקבל מידע על תהליכי קבלת החלטות ולקבל גישה חופשית לנתונים רשמיים שונים. ואכן, כתוצאה מכך, ננקטו צעדים שונים בכיוון זה, ובכללם הקמת סדנת "כנסת פתוחה"⁴ והחלטה הרשמית של הממשלה להצטרף ליוזמה הבינלאומית לממשל פתוח. בנוסף, הדרישה לאחריות ושקיפות נתמכה על ידי ערוצי התקשורת שנתנו לכך כסיוו מאוד חיובי. הברית עם התקשורת סייעה להפיץ את הרעיונות הללו ולשלבם בשיח הציבורי. כתוצאה מכך, בישראל כבר עדים בשנים האחרונות למבול של חשיפות של קשרים פסולים בין פוליטיקאים וגופים פוליטיים לבין תאגידים שונים ואילי הון, אשר לעתים קרובות מגיעים בסופו של דבר לבתי המשפט.

כמה מסקנות

המחאה של 2011 לא הצליחה להביא לשינוי החברתי והכלכלי אליו היא שאפה. הנפילה הכואבת מהאופוריה של אמצע יולי 2011 לאכזבה המרה של אמצע ספטמבר השאירה אחריה מורשת מייאשת במידה מסוימת לגבי היכולת של קמפיינים עממיים לשנות את המערכת הפוליטית. עם זאת, במבט לאחור, מתברר למעשה שבקבות המחאה הוכנסו לתוך התרבות הדמוקרטית בישראל כמה שיפורים חשובים: היא הזריקה דם חדש ורעיונות חדשים לתוך השיח הפוליטי הלאומי, נתנה לגיטימציה לשינוי סולם העדיפויות הלאומי והכניסה אנשים חדשים וצעירים לפוליטיקה. בנוסף, היא יצרה ברית חסרת תקדים בין התקשורת והפעילים החברתיים, ואילצה את הממשלה לפתוח פתח רחב ועמוק יותר לעיון ציבורי. אמנם, אין זה מספיק, אך זה בהחלט הביא את הדמוקרטיה ישראלית למקום טוב יותר ועשוי לשמש בעתיד כקרח קפיצה לשיפורים נוספים.

סקירת סולם העדיפויות הלאומי

כמדינה המעורבת מאז עצמאותה בסכסוך מתמשך, הנושאים הצבאיים / ביטחוניים תמיד היו בראש סדר העדיפויות של ישראל. כפי שהראו מחקרים שונים, במובנים מסוימים הציבור הישראלי כל הזמן "מתלכד" סביב הדגל". מנטליות המצור של מנהיגי האומה ושל הציבור אכן הגבילה את היכולת להפנות את תשומת הלב הלאומית לעניינים אחרים. כנ"ל לגבי הקצאת התקציב שכבר זמן רב משועבדת לצורכי ביטחון. לפיכך, מאמצים מוקדמים שנעשו על ידי שחקנים בעלי אוריינטציה חברתית, מתוך או מחוץ למסד הפוליטי, להסיט יותר תשומת לב ויותר משאבים כדי לצמצם את הפער החברתי והכלכלי ההולך ומתרחב נכשל כישלון חרוץ.

אחת הדרישות העיקריות של עצרות מחאת 2011 הייתה לספק יותר כסף לצרכים הכלכליים של הציבור, גם אם זה בא על חשבון תקציבי הביטחון. הציבור היה מאוד קשוב ותמך בדרישות אלה: כחודש לאחר שהתחיל הקמפיין, 78% מהמשיבים הישראלים-יהודים בסקר דעת קהל כבר הסכימו כי יש לבצע הקצאה פיננסית מחדש לטובת הנושאים החברתיים ו-53% הסכימו כי צריך לקחת כסף מתקציב הביטחון לטובת מטרה זו.² למרות סיומה של המחאה כבר לאחר חודשיים, אוריינטציה אזרחית חדשה זו הוכיחה עצמה לטווח ארוך. כמעט שלוש שנים לאחר מכן, בחודש אפריל 2014, 47% מהמשיבים הישראלים-יהודים ציינו את ההפחתה של הפערים החברתיים והכלכליים כמטרה העיקרית שצריכה הממשלה להשיג ועוד 21% ציינו כי יצירת פתרונות דיור בר השגה הייתה המטרה העיקרית (יחד זה הסתכם ב-68%). 10% בלבד ציינו בראש הרשימה שלהם את ההתחזקות של היכולות הצבאיות של ישראל ועוד 9% ציינו בראש השגת הסכם שלום עם הפלסטינים (יחד 19%).³

קבוצה חדשה זו של סדרי עדיפויות באה לידי ביטוי באופן ברור בראש סדר היום בבחירות הלאומיות של 2013 כאשר הכלכלה עמדה בחזית ובמרכז. אינדיקציה נוספת הייתה ההישגים האלקטורליים הבלתי צפויים של שתי מפלגות שהקדישו תשומת לב רבה בקמפיין הבחירות שלהם לסוגיות הכלכליות והחברתיות תוך התחשבות ישירה בדאגות של מצביעי המעמד הבינוני הצעירים: מפלגת המרכז החילונית החדשה, יש עתיד והמפלגה הימנית אך בעלת אוריינטציה כלכלית וחברתית, הבית היהודי. בנוסף, בעקבות המחאה ובצורה שעולה בקנה אחד עם רוחה הצעירה, הגיל הממוצע של חברי פרלמנט ישראליים ירד לאחר הבחירות; כמה ממנהיגי קמפיין המחאה נבחרו בעצמם להיות חברי הכנסת, ובכך מנסים לקדם מבחינה פוליטית את דרישות המחאה. ולבסוף, יש אינדיקציות אמפיריות לכך שהמעורבות הפוליטית של קבוצות הגיל הצעירות יותר

2 August 2011 Peace index Survey, www.peaceindex.org/newsletterEng.aspx?year=2011&month=8
3 April 2014 peace Index Survey
4 www.peaceindex.org/indexMonthEng.aspx?num=274&monthname=April#.U5791_mSxqU

4 www.hasadna.org.il/en/our-projects/open-knesset/

צעירים באירופה (ומחוצה לה) - בין פרגמטיזם ותנודותיות

מתיאס אלברט, אוניברסיטת בילפלד

מאשר בדורות קודמים; הכניסה לשוק העבודה מתבצעת מאוחר יותר במסלול החיים ובדרכים מגוונות יותר מאשר בדורות קודמים; הכניסה למערכות יחסים יציבות או הקמת משפחה הם החלטות אשר לעתים קרובות נדחות על ידי אנשים צעירים ובמיוחד על ידי נשים צעירות, שמאותגרות עם המשימה של השגת ההישג הכפול של נתיב קריירה והקמת משפחה.

ניתן לפרש מגמות מתועדות היטב אלה הן באופן חיובי והן באופן שלילי. הפרשנות החיובית מצביעה על הגמישות שקיבעון חלש כזה של מעברי מעמדות מציעה לאנשים צעירים פרגמטיים. במקום לעקוב אחר המבנה של מסלולי חיים אופייניים לדורות קודמים, הם יכולים להשיג מגוון רחב של אפשרויות נוספות שבהן הם יכולים לפעול על מנת להתאים את העדפותיהם האישיות. את המרדף אחר הקריירה ותכנונה, או את הניסיון למצוא דרכים גמישות לאיזון בין 'עבודה' ו'חיים', ניתן לעשות במגוון דרכים שונות כאשר זה כבר לא מוגבל על ידי ציפיות נורמטיביות ורוטינות חברתיות. הצד השני של המטבע הוא כמובן העובדה שמי שמעדיף מעברי מעמד צפויים ומוגדרים היטב אינו מרגיש בטוח לאור הבחירות העומדות לרשותו. השאיפה להיכנס לשוק העבודה והקמת משפחה יכולה לגרום, באופן סובייקטיבי, לרשמים של תת-הישגיות ואיכשהו 'לחסך' בגיל ההתבגרות בקרב אותם צעירים המעדיפים את המעבר המסורתי מגיל ההתבגרות לבגרות ונמנעים מלהשיג אותו בשל אילוצים מבניים.

יש לציין כי אינדיבידואליזציה של מסלולי חיים, פרק הזמן הממושך במסלול החיים שבו מתרחש כעת המעבר לבגרות והגמישות בעיתו של מעברי מעמדות אישיים, הינם תהליכים שאופייניים בעצם לכל המדינות המתועשות המערביות. קיימים יוצאים מן הכלל בשל קטעי מעמד המתחייבים באופן חיצוני. על אף העובדה שזה בהחלט לא המקור היחיד או העיקרי של התפתחות זו, הביטול הנרחב של צבא חובה ושירות אזרחי הסיר את אחד מציוני הדרך האחרונים של מעבר מעמד והשאיר כציון דרך ברוב המדינות רק את סיום ההשכלה התיכונית (מתייחס לפחות לחלק הגברי של האוכלוסייה; ישראל, בה עדיין קיים שירות צבאי חובה, מספקת מקרה מרתק למחקרים עכשוויים בנוגע לצעירים, כאן ניתן לטעון שמעבר המעמד מגיל התבגרות ועד לבגרות נשאר ברור הרבה יותר דווקא בגלל ההפסקה הרצינית מאוד במסלול החיים).

בעוד 'המכנה המשותף' של מסלולי חיים אינדיבידואליים מתייחס למגוון גדול יותר בין אנשים, מכנה משותף מהותי בין אנשים צעירים במדינות שונות ניתן למצוא בחיי היומיום וברמה ה(ת)ת) תרבותית. תת תרבויות של צעירים, אופנה ומגמות במוסיקה הן בעיקר בינלאומיות באופיין. טכנולוגיה מודרנית, ובמיוחד השימוש ברשתות חברתיות וההסתמכות על טלפונים חכמים בארגון חיי היומיום, מאפיינים את מצבם של צעירים בכל מקום בעולם המתועש. כמובן, שתופעות אלה משתרשות באופן מלא בחברה בכללותה. אולם בעוד שמגמות שונות באופנה או מוסיקה, למשל, תמיד סיפקו אמצעי הבעה לדורות צעירים כדי להפריד את עצמם מדורות קודמים, ניתן לטעון שההשפעה של טכנולוגיית תקשורת מבוססת אינטרנט עמוקה יותר ומסמנת נתק חזק יותר בין אלה שחיים טכנולוגיית אלה כפיתוחים חדשים לבין אלה שהם כביכול 'ילידי סמארטפון'.

כל אבחנה שמתבצעת בנוגע למצבם של צעירים באירופה וכן כל המלצה להחלת מדיניות צעירים צריכה להתחיל בהגדרה ברורה לגבי מה יכול ולא יכול להיאמר בנוגע למושג החברתי המורכב שנקרא 'דור'. כל קבוצת גיל מאופיינת במידה רבה של מגוון. דברים כמו עמדות ערכיות, דעות פוליטיות, פעילויות פנאי, או העדפות אופנה אינם קטגוריות מופשטות של ניתוח מדעי חברתי, אלא מתייחסים למגוון האמיתי אותו חווים אנשים (צעירים) במסלול חייהם. כל ניסיון לאפיין דור על ידי כינוי יחיד (כגון 'דור ה-Y', 'הדור של שנת 68', וכו') בהכרח מפחית מגוון זה ומדיר נתח משמעותי מהדור - לעיתים קרובות גם את הרוב - שמצבו בחיים לא תואם את האפיון הזה. ובכל זאת, שימוש במונח ספציפי כדי לתאר דור בדרך כלל כן מסייע לזהות כמה תכונות שבעזרתם ניתן, בראש ובראשונה, להבחין בין דור זה לדורות שקדמו לו, גם אם הבחנה זו (והמונח שלאחר מכן הוחל עליו) בעיקר מתרחשת בתחומים של ערכים, של דעה או אידיאולוגיה פוליטית, או כל ביטוי תרבותי בנושא אחר. אך אלו סממנים ספציפיים אלה של הבחנה, יחד עם ההקשר הפוליטי, כלכלי וחברתי של תקופה ספציפית, המשתלבים לכדי 'תחושה' של דור.

הרעיון שעומד מאחורי המונח 'דור' כבר מסובך דיו אם משתמשים בו למטרות אנליטיות ספציפיות יותר בשל מגוון רחב של מצבים בחיים ומהלכי חיים שעומד מאחוריו, כל שכן הבחנות על 'צעירים' על פני יותר ממדינה אחת כמעט תמיד מורכבות יותר. על אף הדמיון הרב, קיימים תמיד הבדלים משמעותיים ב'גשטלט' של דורות בני אותו הגיל במדינות שונות, אפילו אם השקפה זו היא לא גלובלית אלא מוגבלת לעולם ה'מערבי', היא עדיין מקובלת באופן נרחב.

חלק ניכר מהקושי בהערכת המצב הכללית של צעירים באירופה ובניסיון לזהות את המשותף והשונה בין 'דורות' מדינות שונות, אשר הם בעצמם צורות אמורפיות למדי, נובע מהיעדר עקבי של סקרי צעירים ומחקרים בקנה מידה גדול אשר יספקו כלים מעמיקים, חוזרים ונשנים, בנוגע למצבם של צעירים על פני מגוון של מדינות.

יחד עם זאת, ישנן תכונות המשותפות לצעירים על פני מדינות שונות, וחלקן שונות במידה רבה. מסמך זה עתיד לפתח טענה סביב נושא זה. המסמך לא מספק מספרים ומגמות במטרה לזהות בעיות ספציפיות בקונסטלציות שונות ולהציע פתרונות אפשריים בתוך מדינה אחת או במספר המדינות. אלא, זה מסמך שמבקש להרהר באפשרויות ובמגבלות של כל סוג של מדיניות צעירים בכך שהוא מבקש להעריך מהי מסגרת ההתייחסות המתאימה ביותר לכל מדיניות שכזאת.

המכנה המשותף: אינדיבידואליזציה של מסלולי חיים ו(ת)ת) תרבויות לאומיות

האינדיבידואליזציה של מסלולי חיים והקושי לתכנן את המעבר מגיל ההתבגרות ועד לבגרות, וכן העובדה שבימינו תקופה זו מתרחשת בכל טווח שבין גיל עשרים לבין אמצע וסוף שנות השלושים, הינם סימן היכר משותף של דורות צעירים במדינות רבות. מאחורי אינדיבידואליזציה זו טמון טווח של התפתחויות הגורמות למעברים הללו להיות קשים יותר לתכנון (וקלים יותר לדחייה): צעירים מבליים זמן רב יותר במערכות חינוך

ההבדלים

אזכור של מושגים כגון 'הנוער הגלובלי' מתייחס למאפיינים המשותפים שצוינו לעיל. אולם לא צריך לטעות ולייחס לזה יותר מכך. כמה שקיימים הבדלים גדולים בתוך דור צעיר במדינה אחת, כך גם קיימים הבדלים גדולים בין המדינות. הבדלים אלה הפכו ברורים ביותר במהלך המשבר הכלכלי בשנים האחרונות וסיפקו תזכורת תקיפה לכך שהמצבים בחיים של אנשים צעירים אפילו בין המדינות בתוך גוש האירו שונים מאוד אחד מהשני ועדיין תלויים בהישגים הכלכליים של כלכלות לאומיות. שיעורי האבטלה בקרב צעירים שבמשך שנים רבות נשארות בשיעור של למעלה מעשרים אחוזים בחלק מהמדינות, עשויים להצדיק את השיח המתקיים על "הדור האבוד" ולהדגיש את הניגוד הקיצוני שנמשך בנוגע לסיכוי של צעירים לממש את התוכניות העתידיות הספציפיות שלהם במדינות שונות.

הבחנה זו גם מדגישה את העובדה שרבים מהתנאים המבניים והמוסדיים המאפשרים (או מרסנים) את מימושן של תוכניות לחיים בקרב צעירים הינם מותנים ברמה לאומית (או לעתים, במידה מסוימת, ברמה -תת-לאומית). המבנה והאיכות של מערכות החינוך, יכולתם (או אי יכולתם) למתן השפעות אי שוויון הנובעות מרקע חברתי וכן ארגון המעבר בין מערכות החינוך והמעבר לשוק העבודה (מערך הכשרה מקצועית, השכלה גבוהה וכו') עשויים להיות שונים במידה רבה בקרב מדינות שונות. למרות שמצוקה כלכלית לא יכולה להיות מתורגמת באופן פשוטני לעמדות פוליטיות ולהעסקה על בסיס של אחד על אחד, קיים ביניהם מתאם. עם זאת, קשה להבחין בתבניות משמעותיות כאן, נראה שעניין פוליטי ועמדות פוליטיות בקרב צעירים הינם בין אותם הדברים שמעוצבים, בכוח רב ובהתמדה, על ידי מסלולים לאומיים. כך, למשל, בעוד שבשנים האחרונות לא ראינו בעצם שום תסיסה או נטייה להפגין בהיקף נרחב בקרב צעירים בגרמניה, הם עדיין שומרים על אחת מהרמות היחסיות הגבוהות ביותר של עניין פוליטי (אם כי רמה זו עדיין נמוכה בהשוואה היסטורית בתוך המדינה).

הבחנות אלה משמשות כתזכורת חזקה לכמה זה קשה לתפוש ולחשוב על מדיניות צעירים 'עקבית' ברמה הלאומית ולא כל שכן ברמה האירופאית. הן מדגישות כי בעוד שיש אילוצים מבניים מצד אחד, מסלולי החיים נשארים אינדיבידואליים. כל מדיניות צעירים צריכה לקחת תובנה בסיסית למדי זו בחשבון וצריכה לשאול את עצמה איזו מדיניות או מטרת מדיניות הקשורה לצעירים דורשת אמצעים אשר נותרו במידה רבה בתוך אילוצים מבניים קיימים, ועם אילו ניתן להתמודד רק בהקשר של מאמצים גדולים יותר' של רפורמה חברתית.

פרמטרים למדיניות צעירים

כפי שנראה עד כה, ה"צעירות" היא צורה מאוד מורכבת בחברה. היא כורכת סביבה עושר של חוגים שונים ומגוון גדול של דפוסי מסלול חיים, עמדות ואוריינטציות ערכיות בקרב צעירים במדינה בודדת ועל פני מגוון של מדינות. על הרקע הזה, גיבוש מדיניות צעירים קוהרנטית מספק מספר אתגרים, לא רק ביחס לנמענים והתוכן של קביעת מדיניות, אלא גם בנוגע לרמות המתאימות. אם כבר, המגוון הגדול ומורכבות צורתה של

ה"צעירות" משוכפל רבות באתרים השונים המפוזרים שנוגעים לקבלת החלטות בשאלות הנוגעות לצעירים. אפילו ברמה של מדינות בודדות, גיבוש אסטרטגיות צעירים עקביות ומובילות לתוצאות, לעתים קרובות נשאר ברמות של הצהרה וחקיקה מחייבת חלושה וגיבוש מוסדי יעיל של יכולות פוליטיות הוא נדיר (כמו למשל במשרד ממשלתי לענייני צעירים). אין תשובות פשוטות לאתגרים המורכבים. עם זאת, ישנם שלושה אתגרים בולטים שלהם השלכות שונות לגבי איך ועל ידי מי צריכים לטפל בהם. אתגרים אלה עשויים, באופן מסוגן במידה מסוימת, להיות מזוהים להיות כ (1) תמיכה בניהול מעברים במסלולי החיים, (2) תמיכה במעבר בין מערכת החינוך לשוק העבודה, ו (3) צורות מסורתיות של תמיכה בצעירים.

(1) מסלולי חיים לא יכולים ולא צריכים להיות מתוכננים - לפחות לא על ידי מי שלא חי אותם. מדינה צריכה לממש את הכמות המרבית של איפוק בכל הנוגע להפרעה למעברי מעמד של אנשים צעירים. מדינות ליברל-דמוקרטיות באופן כללי עשו זאת וריסנו את עצמן לקביעת פרמטרים עקיפים למסלול החיים של אנשים באמצעות ארגון מערכת החינוך. ההתערבות הישירה היחידה שהייתה קיימת תקופה ארוכה הייתה בשירות לאומי חובה (בעיקר לגברים) במדינות רבות.

צעירים בדרך כלל הוקירו ועשו שימוש פרמטרי טוב בעובדה שקיים חוסר יחסי של אילוצים פוליטיים במרדף אחר מסלולי חיים אינדיבידואליים, כמו גם שאילוצים חברתיים ותרבותיים המשיכו להישחק בעידן שלאחר 1968. עם זאת, עבור צעירים רבים, רמה גבוהה זו של גמישות והקושי לתכנן מעברי מעמד מופיעה כצורה של חוסר ודאות גוברת וחוסר ההתמצאות. בעוד שחלק מהצעירים מגיבים למצב זה באופן אישי על ידי חיפוש אחר סוגים מסוימים של 'שבתון' - בין אם בצורת בילוי זמן במעורבות חברתית מרצון ובין אם בצורה של טיול ממושך לחו"ל - מדיניות צעירים קוהרנטית תבקש לחשוב באופן שיטתי יותר כיצד לספק הזדמנויות כאלה להתמצאות. זה לא בהכרח צריך ללבוש צורה של 'שנות התמצאות' בארגון (ובמימון) המדינה, אלא יכול לכלול מגוון של הוראות בחקיקה חברתית וחקיקת מס שתשלחנה מסר ברור לצעירים שהקשיים שלהם בניהול ובתכנון מעברי מעמד חשובים נלקחים ברצינות, ולשים דגש על כך שניהול מעברים אלה, על חשבון אפשרי של ביצועים מוגדלים, הוא מאמץ הנתפש כלגיטימי וניתן לקבל תמיכה מתאימה עבורו.

(2) המעבר בין מערכת החינוך לשוק העבודה מסמן מעבר ספציפי למדי בחייהם של צעירים. מעבר זה הפך גמיש מאוד ויכול ללבוש כל מיני צורות (או בכלל לא, במקרה של אבטלה מתמשכת שמתחילה לאחר שעוזבים את מערכת החינוך) בין גילאי 15 ושנות השלושים המאוחרות. כמובן, כמו כל מעברי המעמד החשובים האחרים בחייהם של צעירים, זה לא יכול או צריך להיות מתוכנן מראש על ידי מישהו אחר. עם זאת, צעירים יכולים לצפות באופן לגיטימי למינימום של שיקול והערכה בנוגע לערך של תואריהם החינוכיים. הרבה מחוסר הוודאות שחשים אנשים צעירים במערכת החינוך, הוא הלהיטות לבצע לא על מנת לקבל חינוך אלא כדי לקבל כותרת (תואר), ו'אינפלציית התארים' המצוטטת רבות היא בשל עובדה כי במצב שמאופיין במגוון מבלבל של מערכות ותארים חינוכיים זה קשה מאי פעם להעריך כיצד התארים המושגים יכולים לשמש לכניסה

מטרת מסמך קצר זה לא הייתה להציע פתרונות ספציפיים לבעיות ספציפיות, אלא דווקא לזהות את האזורים הגדולים הדורשים דיון חדש ומתמשך על מנת לעצב את מדיניות הצעירים העתידית. העובדה שדין כזה בעצמו הוא מקוטע ולעתים קרובות כמעט ואינו קיים היא עצמה בעיה שכדאי להתייחס אליה בשיקולים עתידיים. דבר זה מצביע, במידה מסוימת, על חוסר במוקדים לדיונים בנושאי צעירים, כפי שמתקיים בצורה בולטת בגרמניה על ידי המסורת של Shell Youth Studies. עם זאת, החשש הוא שמצבו זה של הדיון הוא בעיקר בשל העובדה שצעירים אינם ממוקמים בדרגה גבוהה בין סדרי העדיפויות של המדיניות ברוב המדינות, והסכנה החמורה היא שבחברות המזדקנות מצב זה עשוי להימשך ואף להחמיר.

רשימת קריאה

EU, European Commission. EU Youth Report 2012.
Luxembourg: European Union 2012.

Friedrich-Ebert-Stiftung (ed.). All of the Above: Identity Paradoxes of Young People in Israel. Herzliya: Friedrich-Ebert-Stiftung 2010.

Shell Deutschland Holding GmbH. Jugend 2010. 16. Shell Jugendstudie. Frankfurt am Main: Fischer 2010.

UNICEF. Adolescence. An Age of Opportunity. The State of the World's Children 2011. New York: UNICEF 2011.

מוצלחת לשוק העבודה. למרות שמגוון, לעתים קרובות וגם כאן במידה מסוימת, הוא נכס, יותר מדי מגוון הוא מכשול בהקשר זה, הן בתוך כמה מדינות בודדות (במיוחד במערכות פדרליות בהן המיומנויות הנדרשות משתנות בהתאם ליחידות השונות של הפדרציה) והן בין מדינות שונות. (3) בעוד האתגרים שתוארו עד כה נובעים מבידול ואינדיבידואליזציה בחברה מודרנית, (פוסט) תעשייתית ועל כן מזכירים באופיים "רומן", אסור לתת להם להסתיר את האתגרים ה"מסורתיים" המתמשכים העומדים בפני צעירים בכל מקום. אתגרים אלה נעים בין: קיפוח כלכלי וכתוצאה מכך, סיכויי השתתפות מועטים יותר במערכות החינוך, המערכות הפוליטיות ושוק העבודה כתוצאה מהמעמד החברתי של ההורים; דרך נושאים של עבריינות צעירים, ושימוש באלכוהול ובסמים; ועד לבעיות הקשורות לשימוש וצריכה (יתר) של תקשורת. אמנם אתגרים אלה עשויים לשנות את צורתם, אך הם דורשים תשתית מקצועית עמידה בתחום של עבודה בנושאים הקשורים לצעירים (וחברתית בכלל) ותמיכה. הרמה פוליטית המתאימה ביותר כדי לענות על האתגרים שתוארו לעיל שנויה במחלוקת. עם זאת, עבודה בנושאים הקשורים לצעירים ותמיכה נמצאות באזור הקרוב ביותר ללבו של הפרט, ויש להתייחס לשירותים ולתוכניות ולהעבירן לקהילה באופן ספציפי ככל האפשר. משאבים לאומיים או אפילו בינלאומיים צריכים להיות מגויסים רק באופן משני. הרמה הבינלאומית (למשל האיחוד האירופי, OECD) היא זו שיכולה להיות מנוצלת באופן המועיל ביותר כדי לטפל בסוג השני של אתגרים המוזכרים לעיל. למרות מאמצים ממושכים בהקשר זה, יכולת השוואה בין תארים חינוכיים היא עדיין נמוכה מאוד, אם לא במונחים פורמליים, אז במונחים מעשיים. עם זאת, תהיה זו טעות להסיק שמצב כזה יכול להיות מתוקן בגישת 'מלמעלה למטה' קפדנית. אדרבא, כל המאמצים בהקשר זה רק יכולים לשאת פרות אם יכולת השוואה מובטחת קודם כל ברמה לאומית (ראה את ה"מבונך" בנוף החינוכי הגרמני). תוכניות לאומיות עשויות להיות האפקטיביות ביותר בהתייחס להצעות ביחס לאתגרי מעברי המעמד שזוהו לעיל.

© כל הזכויות שמורות לד"ר רובי נתנון, מרכז מאקרו לכלכלה מדינית ולקרן פרידריך אברט. הדעות המובעות בפרסום זה אינן משקפות בהכרח את דעותיה של קרן פרידריך אברט. שימוש מסחרי בפרסומים של קרן פרידריך אברט ללא אישור בכתב של הקרן אסור בהחלט.

IEPN coordinators and editors of the working paper series:
Christoph Moosbauer: moosbauer@concilium.com
Roby Nathanson: roby@macro.org.il
Werner Puschra: werner.puschra@fes.org.il
Stephan Stetter: stephan.stetter@unibw.de

ISBN 978-965-7523-31-5

9 789657 523315

**FRIEDRICH
EBERT
STIFTUNG**

Israel Office:
www.fes.org.il

**מאקרו
MACRO**

The Macro Center
for Political Economics

www.macro.org.il

der Bundeswehr
Universität München